

ku ukazuje též pozdní hebrejščina, stojící pod vlivem aramejštiny a kterou můžeme spíše srovnati s jazykem mišny. Jako doba vzniku přichází v úvahu nejpravděpodobněji třetí století před Kr., kdy jest Palestina pod nadvládou Egypta (Ptolemaiovcí) a kdy poměry jsou dosti klidné.⁹⁾

Podle všeho psal autor v Jerusalemě: o Jerusalemu jako posvátném místě mluví 8, 10, o chrámu jerusalemském 4, 17.

Přehlédneme-li řadu mužů, kteří se knihou Kohelet zabývali, vidíme, že nejvíce se zamlouvala povahám podobným jako „Kazatel“: skeptikům, pesimistům a docela i fatalistům.¹⁰⁾ Renan ji prohlašuje za velmi moderní, a ve velké oblibě byla i u Schopenhauera. Od ní se učilo odloučení od světa mnoho katolických zbožných, kteří pak odcházeli do pouště a samoty. Pro nás je dokumentem své doby, jež by se v mnohém dala s naší dobou srovnati.

Literatura: Starší literatura uvedena v článku Ecclesiaste od A. Vacari. Novější: G. Kuhn, Erklärung des Buches Kohelet, Giessen, 1926. — H. Junker, Kohelet, ein alttestamentlicher Wahrheitssucher, 1930. — J. Pedersen, Scepticisme israelite (Revue d'hist. et de philos. relig. X. 1930). — K. Gallin, Kohelet-Studien, Zeitschrift für die alttestament. Wissenschaft, 1932, 276—299. — Nejnovější komentář jest H. W. Hertzberg, „Der Prediger“ (Qohelet) 1932.

Miroslav Novák.

Jan Podzimek

DAVOVÝ ČLOVĚK.

Není v posledních létech zrovna málo těch knih, které jsou napsány za účelem osvětliti příčiny mimořádnosti současné doby i všímajících si s úmysly terapeutickými kritického postavení, do něhož se dostala Evropa po stránkách hospodářské i duchovní v prvé třetině tohoto století. Vzpomeňme třeba jenom autorů Bendy, Ferrera, Curtia, Duhamela, dále publikací, týkajících se myšlenky Panevropy či Eurasie, i četných knih a pojednání speciálně národohospodářských, posléze pak článků psaných na thema o nemocné Evropě z kruhů křesťanských společností i společností jiných s posláním humaním.

K této bohaté kolekci literární přibyla nedávno kniha profesora filosofie na madridské universitě José Ortega y Gasset „Vzpouřa davů“.

⁹⁾ Dá-li se dokázati, že Sirachovec, píšící kol r. 190—180 př. Kr., knihu Kohelet znal, bylo by nesprávné datování pod 200 př. Kr., jak činí Renan (Histoire du peuple d'Israel, 5. vyd. 1893), jež jde až k r. 125. Také Alberto Vaccari ponechává možnost doby vzniku pod 200 př. Kr. (Ecclesiaste, Enciclopedia italiana, 1932).

¹⁰⁾ Týká se víry, že Bůh všechno předurčil a že člověk nemůže na plánu božím nic změnit.

Autor této knihy je už od několika let znám i v našich kruzích filosofických svou teorií filosofického perspektivismu.

Priznávám se, že jsem nebral Ortegovu knihu do ruky se zvláštním očekáváním a právě pro jeho filosofické kredo.

Nechci tím říci, že bych neuznával ve filosofování Ortegově kus té pravdy a jeho pravdy.

Právě naopak. Perspektiva v jeho smyslu je výsledkem i methodou zjištění pravdy a perspektivní posuzování pravdy jednotlivců i kolektiva posílí jenom noetickou střízlivost, neboť konec konců souhlasí perspektivismus se zkušeností.

Něco jiného ovšem jest, jak si kdo zase perspektivisticky zhodnotí tuto perspektivní pravdu, jakožto jediný lidský majetek tohoto druhu, neboť jiné pravdy než perspektivní na tomto světě podle Ortegy není.

Dobrá zbraň proti relativismu a z něho vyvěrající skepsi to asi nebude, neboť perspektivní pravdu už svojí povahou má v sobě zárodek relativismu, od jehož rozvinutí ji nezachrání ani Ortegův pojem „absolutní pravdy“, který jakožto konglomerát jednotlivých pravd perspektivních jenom vrací problém pravdy zpět a představuje se nám naposledy jako vtělený circulus vitiosus, z něhož ovšem není možno vykročiti.

Proto také rovnice Ortegova, podle níž Pravda absolutní = Bůh, nic nám nového nepovídá, vlastně ani tolik ne, co má na mysli při tomto vztahu a ztotožnění na příkl. křesťanský theolog, jenž je diriguje od Boha k člověku a bez ohledu na člověka, který může svým poznáním jen uboze participovat na Pravdě absolutní.

Odtud je zřejmo, že Ortega nepřišel na žádnou Pravdu absolutní, která by jej opravňovala k svrchu uvedené rovnici (nezapomínejme také na to, co je to rovnice a jaká pravidla o ní platí jakožto o vyjádření algebraickém!), i když si pomáhá zdůvodněním genetickým a odsunuje definitivní její utváření někam na konec dlouhých časových period.

Perspektivistická filosofie Ortegova není vlastně nic jiného, než subjektivismus sui generis svým způsobem také vyjádřený. Jako taková může vésti tato filosofie k noetickému atomismu a při dobré vůli až do solipsismu, na více však nestačí.

Řekne-li Ortega, že kosmická pravda je takové povahy, že může být spatřena jen v určité perspektivě a ty perspektivní pohledy jsou arcí dle osob různé, jak daleko je to od tvrzení subjektivistů, že vnímáme věci jen jako své představy? A jak se to bude míti dle Ortegy s pravdou politickou, hospodářskou atd. ve společnosti lidské, jak to bude s pravdami ve světle času, dneška, zítřka, věčejška, dějin?

Otázky s pochybnostmi se tu člověku vtírají příliš prudce, než aby je nebral v úvahu.

Proto jsem byl také velmi zvědav, jak se vyrovná filosof perspektivismu s otázkami a problémy, nadhozenými nakladatelským upozorněním i názvem samotné knihy.¹⁾

Nejdříve tedy její stručný obsah a hlavní these!

Ortega vychází přípravou ke svým uzávěrům od faktu vyplněného světa lidmi. Nikoliv však ve smyslu Malthusově, nýbrž jinak.

Malthus měl na zřeteli dav a člověka ve smyslu fyziologickém, naproti tomu Ortega ve smyslu duchovním. Proto také definuje stav dneška, který posuzuje, jako zjev, jímž se davům dostalo plné moci společenské. Ale zase ne jenom ve smyslu politickém, nýbrž po stránce celého veřejného společenského života, který zahrnuje v sobě složky: rozumovou, náboženskou, hospodářskou i mravní.

Města jsou plna lidí — praví Ortega — domy plny nájemníků, hotely plny hostů, vlaky plny cestujících, kavárny plny návštěvníků, promenády plny procházejících se, čekárny proslulých lékařů plny nemocných. Divadla, nejsou-li příliš nečasová, plna diváků. Břehy plné koupajících se. Co dříve problémem nebyvalo, počíná jím nyní být téměř napořád: najít kus prázdného místa.

Všude dav, jehož skladebním elementem je davový člověk, typ většinový a pro budoucnost neblahý.

Než kdo jest to davový člověk ve smyslu Ortegově, jaké jsou jeho vlastnosti, jimiž ohrožuje svět a zvláště Evropu, jak vznikl?

Rozboru tohoto typu věnuje Ortega mnoho místa. Zrodily prý jej poměry, vyvíjející se v Evropě už od 19. století, ačkoliv některé příčiny, na příkl. vědecký experiment a industrialismus kořeni časově ještě hlouběji. Průvodným zjevem vývinu davového člověka zůstává také neobyčejná populace evropského obyvatele, který za posledních sto let vykazuje početní vzrůst na závratnou číslici 460 milionů. (Od 6. stol. do roku 1800 dosáhla Evropa 180 milionů obyvatel, od r. 1800 do r. 1914 už 460 milionů.)

Základem, z něhož vyrostl, zůstávají však především od 19. stol. v Evropě se utvářející poměry hospodářské, společenské a mravní.

Ortega totiž tvrdí, že po stránce hospodářské dochází na světě k periodě všemožné hmotné snadnosti. A rozumí tomu tak, že „nikdy nemohl průměrný člověk rozluštit tak snadno svoji otázku hospodářskou“, jako v poslední době.

Zatím co poměrně klesaly velké majetky a co se stával těžším a těžším život průmyslového dělníka, průměrný člověk shledával, že den po dni je jeho hospodářský obzor jasnější. Každ-

¹⁾ Vyšlo v překladu V. Černého v nakl. „Orbis“ v Praze 1933.

dého dne připojoval nový přepych k repertoáru svého životního standardu. Každého dne bylo jeho postavení jistější a nezávislejší na cizí vůli.

Leč to jej všechno nenadchlo k citům vděčnosti, jako by tomu bylo snad ještě před nějakým stoletím dříve.

Právě naopak, s časem začal tento stav pokládati za samozřejmost a vyžadoval jej.

Ale i dělník se snažil během doby přijíti do podobných poměrů. Odtud jeho usilovná práce a boj o hospodářské zabezpečení od začátku tohoto století.

Odtud jeho boj o mzdu, starobní a nemocenské pojištění. Tak se chce dělník vyrovnávat člověku střední vrstvy. Určitý komfort a zabezpečení veřejného pořádku ve společnosti doplňují celkovou situaci, v níž se dnešní člověk octl na rozdíl od člověka minulosti, jemuž život padal na bedra s veškerou tíhou a vynucoval si na něm značné přízpůsobivosti.

Ale i po stránce civilní a mravní se teď průměrný člověk octl v mimořádných poměrech.

Není tísněn kastou a před zákonem je rovný komukoliv jinému.

A toto všechno v určité podobě a na určitém stupni je vymoženost poslední doby věků po Kristu, jako výslednice tří praktikovaných zásad: svobodomyšlné demokracie, vědeckého pokusnictví a s ním souvisícího industrialismu.

Revolučnost 19. století se nejúčinněji projevila právě v takovémto utváření společenské situace, která pak zrodila přesvědčení naprosté jistoty nejen o stálosti a spontánnosti těchto vymožeností, nýbrž ještě víru v jejich růst a zdokonalování do budoucnosti.

Charakteristickým rysem v takovémto nazírání na věc pak je právě ona samozřejmost, s jakou člověk vymoženostmi doby minulé přijímá. Ortega srovnává tento rys s rozmazleností dítěte, které je hýčkáno a jehož choutky se neomezují, takže myslí jen a hlavně na sebe.

Poněvadž pak nové dary nalézají svět plný možností, domnívají se, že organizace společenská a hmotná je zrovna tak něco daného, jako vzduch nebo sluneční teplo. „Sama dokonalost, s níž 19. století organizovalo jistá odvětví života, má za následek, že davy, z ní těžící, v ní vidí nikoliv dílo lidské organizace, ale část přírody. Tím se vysvětluje a určuje nesmyslný duševní stav, který ony davy jeví: zajímá je pouze jejich blahobyt, ale zároveň nestarají se o příčiny tohoto blahobytu. Poněvadž nevidí ve výhodách civilizace zázračný nálezk a budovu, jež lze uchránit pouze velkým úsilím a opatrností, domnívají se, že jejich úkolem jest jen vyžadovat je důsledně, jako by byly vrozenými právy. V loužích z bídy volají lidové davy o chléb

a prostředkem, jehož užívají, je ničení pekáren.²⁾ To může sloužit za symbol chování, které projevují v širších a složitějších rozměrech dnešní davy k civilisaci, jež je živí."

Tato mentalita přináší však ještě jeden symptom povahy davového člověka: „Má ve zvyku neodvolávat se k žádné instanci, kromě sebe sama."

„Je spokojen sebou samým. Naivně, aniž je proto ještě, bude naprosto přirozeně provádět a vydávat za dobré vše, co v sobě nalezne: názory, choutky, oblíby i vkus. A proč ne, když ho nikdo a nic, jak jsme viděli, nenutí, aby si uvědomil, že je bytostí podřadnou, omezenou, neschopnou tvořit a udržet samu organizaci, která propůjčuje jeho životu onu šíři a spokojenost, na níž zakládá názor o ceně své osoby?"

Na tomto výtvoru člověka davového pracovaly ovšem dějiny, přes to však dostalo se davům jenom schopnosti intensivně žít, ne však smyslu a citu pro veliké historické úkoly; „byla jim spěšně naočkována pýcha a moc moderního prostředí, ale ne duch. Proto nestojí o nic duchovního³⁾ a nové generace se chystají vzít do rukou otěže světa, jako by svět byl rájem bez starých stop, bez odvěkých a složitých problémů."

Bude to arcíř omyl, který ponese ničivé úroky.

Obrovská skupina lidí davových s vlastností vzbouřence je schopna uvádět i niveč právě ty principy života, které je živí.

Proto praví Ortega: Jestliže tento lidský typ zůstane páнем Evropy a definitivním rozhodčím v ní, stačí třicet let a náš světadíl upadne zpět v barbarství. Právnícká a fyzická technika se rozplyne do vzduchu stejně snadno, jako se tolikrát už obrátila v niveč různá tajemství výroby. Celý život se smrští. Dnešní bohatství možností se obrátí ve skutečný nedostatek, chudobu, bědnou impotenci, v pravý úpadek. Neboť vzbouření davů je totéž, co Rathenau nazýval „vertikálním vpádem barbarů".

V protějšku k člověku davovému staví Ortega člověka vybraného, s nímž by asi ztotožnil šlechtu. Ne však statickou šlechtu

²⁾ Zde naráží Ortega na událost, sběhnuvši se v září r. 1759 v Nijar u Almerie ve Španělsku, v době, kdy byl provolán králem Karel III. Tehdy totiž, jak se dle Sanchez de Toca v „Králování Karla III." uvádí, po přečtení proklamací „rozkázali přinést píť všemu valnému shromáždění, kteréžto strávilo 77 arróů vína a 4 měchy kořalky, jejichžto síla je tak naplnila ohněm, že s mnohým slávy voláním zamířili k obilnici, jejímiž okny vysypali pšenici, kteráž tam chována byla a 900 reálů z jejich pokladen. Odtud šli k tabákovému skladu a veleli vydati peníz měsíční i tabák. V krámech si taktéž dobře vedli, kázíce k větší oslavě cokoli v zboží hotového v nich bylo rozházeti, rovněž také věci k jídlu. Stav kněžský stejným účinkem přispěl neboť hlasem vyzval ženy vytáhnouti, co by v domech svých měly a ony uposlechly bez odporu i nezůstalo jim v nich ani chleba, ani obilí, ani mouky, ječmene, jidla, též ni pekáče, ni hmoždíře, válku a židlice. I bylo toto město zničeno."

³⁾ Srov. myšlenky známého spisu Bendova „La Trahison des Clercs" (a potom téhož autora „La fin de l'éternel"), kde jsou viněni intelektuálové mimo jiné ze zrádcování duchovních hodnot.

rodovou, nýbrž dynamické šlechtictví ducha („pro mne je šlechtictví synonymem života usilovného, směřujícího stále k překonání sama sebe, k pokroku od toho, co jest, k tomu, co je cílem jakožto povinnost a požadavek“), které je pravým opakem života sprostého, lenošného, jenž se nepohne bez impulsu ze zevnějška.

Většina lidí ve společnosti lidské jsou jen živlem reaktivním, jen menšina je těch, a čím dále tím více osamělých, jimž je život neustálou aktivitou a tužením se (askesí).

Zajímavý pak je náhled Ortegův, totiž tvrzení, že člověk davový je smíšeným typem tohoto typu člověka vybraného a potom člověka normálně davového.

Jako je vlastností člověka normálně davového nepřeceňovat se, zaujímatí jen takové místo, které mu po právu patří, je tendencí našeho davového člověka (abnormálně davového, mohli bychom říci⁴⁾), vytlačiti lidi elitní a vnucovati vědomě průměr a všednost. Svoje vývody o člověku davovém shrnuje Ortega takto: Svět, organisovaný 19. stoletím, tvoře automaticky nového člověka, vložil do něho nesmírné choutky, ale dal mu i mocné prostředky všeho druhu k jejich ukojení: hospodářské, tělesné (hygienu, průměrné zdraví vyšší než kdykoliv), občanské i technické. Když do něho všechnu tuto potenci vložilo, ponechalo jej 19. století jemu samému a tu se průměrný člověk, poslouchaje své přirozené povahy, uzavřel v sebe. Tím způsobem se stalo, že vidíme dav silnější než kdykoliv jindy, ale na rozdíl od davu tradičního zaujatý sám sebou, neschopný dbát čehokoliv a kohokoliv, přesvědčený, že si stačí, zkrátka: neposlušný... základní rys davové duše záleží v hermetismu a neposlušnosti, protože jí chybí od narození schopnost dbát toho, co leží mimo ni, ať už běží o věci nebo o osoby.“

Ze všeho, co až dosud uvedeno, ovšem plyne, že při podobném kvalitativním vybavení schopnostmi davový člověk jen stěží udrží dnešní komplikovanou civilisaci, „neboť se sice naučil využívatí mnoha prostředků civilisačních, ale vyznačuje se i kořennou neznalostí samých principů civilisace.“ Kdyby se jednalo o neposlušnost a onu specifickou davovost jenom ve smyslu politickém, nebyla by situace tak vážná. Bohužel jde o tyto vlastnosti hlouběji založené, totiž — v rozumu, a proto je nutno na celou věc hleděti bez podceňování a vážně.

Celý tento stav by bylo také možno podle Ortegy nazvati *pokaženou a ohroženou demokracií*.

Neboť pravá demokracie (a Ortega je demokrat) má podle představy našeho filosofa míti jeden nutný přívlastek, aby se nezvrhla a nemohla zvrhnouti. Musí totiž míti na zřeteli i návrhy skupin lidí vybraných a kriticky, odpovědně se s nimi vyrovnávati.

⁴⁾ Ortega říká někdy „dav tradiční“.

Z tohoto náhledu nám jistě zaznívá Masarykovo: Demokracie toť diskuse!⁵⁾

Leč davový člověk nechce diskutovat. Označuje diskuse za neplodné a má k nim přímo nechuf.

Zato je vyznavačem a prosazovatelem „přímé akce“, násilím vnucuje svoji vůli.

Docela tak, jak to vidíme třeba na syndikalismu nebo fašismu.

Ti lidé nechtějí přesvědčovat, ale prostě vnutit svoje představy a tak si doslova vytlouci právo i na bezprávi.

A tak se může státi i stát, nebo lépe řečeno hypertroficky praktikovaný princip státovosti, kult státovosti ve společnosti lidské, největším jejím nebezpečím.

Zdaž právě Mussolini nehlásá s příkladnou výbojností heslo: Vše pro stát, nic mimo stát, nic proti státu?

Také technika a technická obratnost nepřivede davového člověka do bezpečí. Technika nemůže trvati bez kultury. Z jejího těla jako organická součást vytržena, dá se udržovati nejvýše jako explantované kusy organismu na umělých, živných půdách ve fyziologické laboratoři, jinak ne.

Přes to však lze u davového člověka přímo hmatati tendence, úmysly, sklony, odtrhnouti se od kultury samotné a nechati si jenom její praktické vymoženosti. Zde a právě zde je nejlépe viděti, že typ davového člověka není ani zdaleka tvořen jenom proletářem v dnešním politickém slova smyslu. Nikoliv. Celé to těleso má i svoji inteligenci a svoje boháče.

Pěkně ukazuje Ortega v kapitole „Barbarství specialismu“, jak i tento typ vědátora a učence dneška, typ specialisty, který chce ze svých omezených možností specializovaného úseku vědy suverenně jednat o všem, jeví snadno vlastnosti člověka davového. Jenom bych korigoval náhled Ortegov v tom smyslu, že je tento zjev nepříliš rozšířený.

Odtud časté neshody a polemiky o mezích vědecké kompetence mezi učenci.

Poslední a největší oddíl spisu věnuje Ortega řešení otázky: Kdo vlastně poručí ve světě, kdo dnes světu vládne?

Vycházejí od tvrzení, že vzpoura davů, kterou ztotožňuje s úžasným vzrůstem lidského života za našich dob, znamená naprostou demoralisací lidstva, dochází dějinným rozbořem k faktu, že po řadu století vládla na světě Evropa⁶⁾, jako skupina

⁵⁾ Tedy ne: Demokracie toť většina!

⁶⁾ Pro pojem a fakt vládnutí zdůrazňuje Ortega od samého začátku trvání tohoto zjevu naprostý vliv veřejného mínění. Neboť prý i ten, kdo míní vládnouti pomocí janičárů, závisí na mínění janičárů a na mínění, které o nich mají ostatní obyvatelé. Už Hume ukazuje na vliv veřejného mínění v průběhu dějin a chce, aby historie tento vliv vystihla. Vládnutí = převaha určitého mínění a je tedy mocí duchovní.

národů příbuzného ducha. Ve středověku prý už nevládl nikdo. Proto chaos, rozdrobenost, barbarství, třebaže, jak Ortega na jiném místě tvrdí, bez středověkého rytíře a jeho kladných vlastností, nebylo by dnešní společnosti jako takové. Dnes se však říká, že Evropa už ve světě nevládne. A když i tomu není zcela tak, není už také jisto, zda poněnáhu nepřecházejí otěže vlády do jiných rukou. Vědomí takovéto transmutace prý se alespoň tuší a odtud i vzpoura davů v národech, tedy vzpoura davového člověka v nich.

Leč jak nahrazovati něco něčím, když toho není?

„Evropa kdysi stvořila soustavu norem, jejichž účinnost a plodnost byla dokázána staletími. Tyto normy nejsou nejlepší z možných. Ale jsou jistě definitivní, pokud neexistují či neutvoří se jiné. Aby mohly býti překonány, je naprosto nutné stvořit nejprve nové. Dnes davové národy rozhodly, že onen systém pravidel, jímž je evropská civilizace, bude pokládán za zastaralý; ale poněvadž jsou neschopné stvořit systém nový, nevědí, co dělat, a aby utloukly čas, metají kotrmelce.“

Což znamená tento pasus jiného, než, že není idejí, není programů. Evropa přestává vládnouti, ale není nikoho, kdo by ji nahradil.

Nový York a Moskva jsou podle vlastních slov Ortegových jenom dějinnou kamufláží, předstíráním dějin.

Spojené státy jsou jenom Evropou, v níž převládla a udala směr jedna složka — technika. Jinak nezastře amerikanismus svoji primitivnost.

Moskva má zase slupku z evropských idejí — marxismus, ale jádro je odlišné od evropského — národ ethnicky jiného složení, povahy i věku. („Kdyby byl v Rusku marxismus zvítězil — v Rusku, kde nebylo průmyslu, — běželo by o největší protímluv, který mohl marxismus poťkat. Ale není tohoto vítězství. Rusko je marxistické do té míry, do níž byli Římany germánští barbari Svaté říše římské.“)

Obojí, Amerika i Rusko, mají vývoj ještě před sebou, při čemž nutno míti na zřeteli, že Amerika je mladší než Rusko. Nemožno tu dobře pronášeti posledního slova o osudu těchto zemí.

Tedy, mluví-li se o úpadku Evropy, není třeba mysliti hned na Spenglera s jeho extrémní teorií.

Skutečný úpadek, jak mu rozumíme i ve smyslu fyziologickém u jednotlivců nebo větších celků, je takový stav, kdy ubývá životních sil v nezadržitelném postupu.

Toho však v Evropě není, není zde nemohoucnosti, impotence k činům. Je zde síly dosti i odvahy žít. Ale jednoho se nedostává. Není dohledného, viditelného cíle, ideje, programu, které bychom mohli uskutečňovat.

A tu je Ortega u kořene problému. Má odpovědět, co tedy dělat.

Amerikanismus zneuznal, rovněž tak program Sovětů. Zbývá mu — Pan evropa.

A tu doporučuje, jsa přesvědčen, že jenom s uskutečněním tohoto programu si udrží Evropa vládu nad světem.

Jediné, co vždy mnohým vadilo i při pouhém pomyslení na tento program, byly podmínky, určující národnost.

Ortega rozebírá podstatu rasy, rodné řeči a společenské národní minulosti a dochází k přesvědčení, že národ není výtvo-rem přírody,⁷⁾ nýbrž svobodně určovaným programem. Proto mu také není „národnost evropská“ žádnou utopií, nýbrž docela dobře možným a dosažitelným cílem, cílem, jehož dosahování vlastně dnešní Evropu zachrání od bezútěšnosti mravní, politické a hospodářské anarchie.

Komunismus (podle Ortegy prapodivná slovanská morálka, která je vším spíš než morálkou) nemá dosud naději na oblibu evropského člověka, poněvadž v něm tento nevidí vzrůst štěstí pro lidstvo.

Kdyby však se stalo a komunistický řád se dodělal úspěchu, mohlo by se bolševictví rozlítí Evropou, když by tato neměla silnějšího programu, který by realizovala.

Naproti tomu však, kdyby komunismus zkrachoval a Evropa trvala v živoření těchto let, nemohouc o krok dopředu, byl by takový stav universální porážkou Evropy.

Škoda, že se omezil Ortega jenom na psychogram davového člověka, aniž hlouběji osvětlil relaci mezi ním a dnešními nedostatkami moderní kultury evropské. Bylo by to nejen velmi poučné, ale osvětlilo by i leccos, co z toho zůstalo v jeho knize nepověděno. Snad to poví Ortega jindy.

Přiložíme-li k tomuto obrázku evropských poměrů měřítko perspektivistické filosofie, bude nám celé toto vyličení i s naznačenými důsledky do budoucna perspektivou ne právě vábnou.

Řekněme však hned, že stanovisko Ortego bylo usměrňováno jeho španělským původem, zrovna tak, jako úzce vymezeným pojmem Evropy, k níž velmi rád počítá jenom Francií,

---

⁷⁾ Ortega tu rozvádí různé příklady z dějin dnešních i bývalých evropských národů, jako doklady pro svoje tvrzení. Mluví hlavně o utváření národností francouzské, anglické, španělské, italské a německé. („Poměrná jednotnost rasy a řeči je výsledkem předběžného sjednocení politického.“ — „Málokdy, neřkuli nikdy, se vyskytla shoda mezi státem a předběžnou totožností krve a jazyka.“) Pokud společ. národní minulosti se týče, rozebírá známý výrok Renanův: „Existence národa je každodenní plebiscit.“

Anglii a Německo. Ostatní se mu zdá snad málo směřodatné, nebo nestojí za řeč.

Jeho vylíčení nechce však býti ničím více než náhledem kritického jednotlivce, perspektivou. S našeho stanoviska by asi leckterý úsudek dopadl jinak. Nelze však přehlížeti tak mnohých bystrých postřehů v jeho knize.

Davový člověk, jak ho líčí Ortega, opravdu v Evropě a také u nás vyrůstá, ač spíše jako dispersivní skupení vlastností a sklonů, tu více, tu méně plně zastoupených, než jako vyhraněný typ. Ke kritičtějšímu nazírání na demokracii a hlavně na její uplatňování v praxi náhledy Ortegovy však dobře mohou přispěti.

S posouzením fašismu a komunismu možno také souhlasiti. Dnes, kdy poměry v Německu a Itálii nám ukazují na charakter prvního hnutí v jeho nepokryté nahotě a kdy právě u příležitosti letošního jubilea Marxova by bylo dobře provésti důkladnou revizi marxismu s ohledem na letité zkušenosti s ním i na současné poměry, nás jenom mohou přesvědčiti, že spása pro Evropu z kritického dneška je v *pravé, odpovědné a stále zdokonalované demokracii*. Při tom ovšem podtržená adjektiva mají nejméně takovou váhu jako substantivum. Jsou *conditio sine qua non*.

Demokracie sama ovšem nepostačí. Je tu zapotřebí mohutné duchovní složky, která by demokracii posvěcovala a ukazovala jí na cestu vzhůru, k Bohu. Jinak se společnost nikdy nezbaví občasného vyvstávání mravní anarchie s jejími nesmyslnými výstřelky kamarádkým manželstvím bez povinností počínaje⁸⁾ a nějakou sociální indikací či moderním adamitstvím konče.

Tady by ani uskutečněná idea Panevropy nepomohla. Vždyť je to práce jen na čas a zase jen přizemní. Zde může pomoci pouze křesťanství se svou vysoce ethickou i duchovní náplní.

Španělsko je zemí staré katolické tradice, bohužel však i křesťanství všelijak pokřiveného.

Snad proto mluví o křesťanství Ortega ve své knize jenom na jednom místě, a to beznadějně, počítaje jej mezi směry, které svojí úlohou patří cele minulosti. A to je právě veliký omyl. Tak mnohá pravda, dnes po výtce jen za křesťanskou považovaná, byla uvědomena a vyslovena před Kristem, a co je dosud toho, co od Ježíše požadováno, ale dosud dobře neplněno!

Před nedávnem napsal katolicky orientovaný publicista dr. Alfred Fuchs brožurku s názvem „*P a n e v r o p a* či *E u r a s i e*?“ A tu možno říci s ním: Ani Panevropa, ani Eurasie, ale křesťanství.

Dr. Jan Podzimek.

---

⁸⁾ Upozorňuji tu na shodu myšlení Ortegova s některými morálními fakty tohoto druhu, kde davový člověk jenom touží vyvlékat se z povinností, hledaje, možno-li to byt i trochu jenom právo pro sebe.